צווייטער פּראָקט?

די אַלטע שולען, איבערהויפּט אין וואָלין און גאַליציען, שטעלען מיט זיך פאָר עכטע מוזעאומס פון אונזער פערהייליגטען אַלטערטום: אין זיי געפינען זיך די זעלטענסטע אַנטיקען אין זילבער און מעש, פון האָלץ און שטאָפען. פון די אַלע שאַצבאַרע זאַכען, וועלכע איך האָב געזעהן אין די אַלטע שולען, האָבען אויף מיר דעם שטאַרקסטען איינדרוק געמאַכט צוויי פּרוכת׳ן, וואָס האָבען זיך געפונען אין צוויי קליינע שטעדטליך אין וואָלין. די פּרוכת׳ן זענען געווען זעהר אַלטע. קיין קינסטלערישע ווערט האָבען זיי נישט געהאַט, נאָר דערפאַר זענען מיט זיי פערבינדען צוויי זעהר ריהרענדע לעגענדעס פון אַמאָליגען יודישען פּאַטריאַרכאַלישען לעבען.

איינער פון די פּרוכת׳ן איז געווען זעהר אַ שאַצבאַרער. אויף דיקען ברוינעם סאַמעט איז געווען אויסגענייט מיט פּעריל: „יום מימים הוחס, יום כפור המיוחס״, און אַ ביסעל נידריגער — די ווערטער: „פּתיחת נעילה״. איבער די אויפשריפטען זענען געווען אויסגעזעצט, איינגעפאַסט אין גאָלד, אַלערליי קוויטען פון

גרויסע און קליינע דימענטען און רובינען. דער צווייטער פרוכת איז געווען גאָר אַנ'אָרימער. ער איז בעשטאַנען פון עטליכע צו-זאַמענגענייטע שטיקער אַלטע שטאָף, אַ מין ראַצעמאָרע, וואָס פלעגט געהן אויף ווייבערשע קליידער. ער האָט נישט געהאַט קיין שום בעצירונגען, נאָר אונטען האָט זיך געפונען אַ האַלב-אָבגעבליאַקירטע אויפשריפט, אויסגעשטיקט מיט רויטען וואָל: „לזכרון נשמת האשה הקדושה והטהורה, מרת ברײנה, אשת ר' ישראל שמש".ביידע פרוכת'ן האָט מען אויפגעהאַנגען אויף דער אָרון-קודש'ן בלויז יום-כפור.

א.

ר' נחמן פריידעס איז געווען דער גביר פון שטעדטיל ד. ער האָט געפיהרט אַ גרויסען האַנדעל מיט לייפציג, געשיקט אַהין בריקעס מיט סחורה און פערדיענט מטמונים געלד. אַזוי ווי ער איז געווען נישט קיין אויפגעקומענער עושר, נאָר געשטאַמט פון רייכע עלטערן און דערצו געווען אַ גרויסער מיוחס, האָט ער זיך אויפגעפיהרט ברייט און איידעל, ווי עס פאַסט פאַר אַנ'איינ-געפונדעוועטען גביר. ער האָט געהאַט די ערשטע דעה אין אַלע קהל'שע ענינים, פלעגט אַרויסטרעטען, ווען עס איז נויטיג גע-ווען, ווי אַ שתדלן פאַר'ן פריץ, אָדער פאַר דער מלוכה-מאַכט. ביי איהם פלעגט מען איינלעגען נדן און יתומים-געלד. געהאַט האָט ער אַנ'אָפענע האַנד: זיין נדבה איז אַלעמאָל געווען די ערשטע און די שענסטע. יום-טובים און ימים-נוראים פלעגט ער קויפען די טייערסטע עליות און כבודים. אויף איינינע פון זיי האָט ער געהאַט אַ מין חזקה, איבערהויפט אויף „פתיחת נעילה" יום-כפור. צום ערשטען מאָל האָט דער פאָטער זיינער געקויפט פאַר איהם דעם כבוד, ווען ער איז געוואָרען אַ חתן. פון דע-מאָלט אָן האָט ער אין משך פון כמעט פופציג יאָהר איינמאָל-נישט דורכגעלאָזט דעם כבוד פון „פתיחת נעילה". אין אָנהויב האָט ער געצאָהלט פאַר דעם איין גילדון, שפעטער האָט ער

אַליין אַלץ מוסיף געווען, ביז עס האָט דערגרייכט צו פיער גילדון. דער שמש פלעגט אפילו יעדעס מאָל פאַר נעילה אַרויפגעהן אויף דער בימה און אויסרופען מיט׳ן סקאַרבאָווען נגון: „פ—פ—יער גילדען פּתיחת נעילה!“, נאָר דער אויסרוף האָט לחלוטין נישט בעדייט, אַז עמיצער קאָן מוסיף זיין און אויסדינגען ביי ר׳ נחמנ׳ען זיין כּבוד דאָס וואָלט קיינער נישט געקאָנט איינפאַלען אין זינען.

האָבען אָבער ביי ר׳ נחמנ׳ען אויף דער עלטער אָנגעהויבען געהן שלעכט די געשעפטען. איינמאָל איז ביי איהם געווען אַ שׂרפה, דאָס צווייטע מאָל האָט מען איהם אָנגעזעצט אויף אַ היבשען סכום געלד. ווידער אַמאָל איז געוואָרען אַ גרויסער זול, און ער האָט געמוזט פערקויפען זיין סחורה בחצי חנם. פון יאָהר צו יאָהר איז איהם געגאַנגען אַלץ ערגער און ערגער, ביז ער איז געוואָרען אַ יורד, האָט נישט געקאָנט מעהר שיקען קיין סחורה אין לייפּציג, געמוזט אָבזאָגען זיינע משולחים און דינער און אפילו מצמצם זיין אין דער חיונה. נאָר ער האָט זיך בעמיהט מיט אַלע כּחות צו פיהרען דעם פריהערדיגען שטאַט מיט די פיינע נדבות און טייערע עליות. הגם אין שטאָדט האָט מען געוואוסט, אַז ר׳ נחמן איז אַ יורד, האָט מען פונדעסטוועגען נישט פערלוירען צו איהם דעם פריהערדיגען צוטרוי און נישט אויפגעהערט בעציהען זיך צו איהם, ווי צום שטאָדט-גביר.

אין דער צייט, ווען ר׳ נחמנ׳ען איז געגאַנגען אַלץ ערגער און ערגער, האָט אין שטעדט׳ל אָנגעהויבען וואַקסען אַ נייער גביר. דאָס איז געווען אַ יונגערמאַן, ר׳ נחמנ׳ס אַ משרת׳ס אַ זוהן. געהייסען האָט ער מרדכי בענציעס, נאָר פאַר זיין רשעות און גראָבקייט האָט מען איהם געגעבען אַ צונעמעניש: „מרדכי-המן“. ווען ער איז געוואָרען שטאַרק רייך, האָט ער אָנגעהויבען אויפפיהרען זיך ווי אַ גביר, געקויפט אַ שטאָט אין מזרח, אָנגעהויבען געבען שענע נדבות און מישען זיך אין קהל׳שע ענינים. ער האָט זיך בעמיהט אין אַלץ נאָכצוטון ר׳ נחמנ׳ען.

אַלע האָבען געזעהן, אַז ער פערמעסט זיך פערנעהמען ר׳ נחמנ׳ס אָרט, דעם אָרט פון שטאָדט-גביר. אַלעמען האָט עס

שטאַרק פערדראָסען. נאָר וואָס קאָן מען דאָ מאַכען? ווער עס האָט די מאה, דער האָט די דעה.

ווען עס איז געקומען יום-כפור און, פאַר נעילה, איז דער שמש, אַרויף אויפ'ן בימה, און דורכגעזונגען זיין געוועהנליכען פזמון: „פיער גילדען פתיחת נעילה",—האָט זיך מיט אַמאָל דערהערט אַ הייזעריגער, ענטשידענער אויסרוף:

—פינף גילדען!

איבער'ן שוהל האָט זיך דורכגעטראָגען אַ ציטער. אַלע האָבען פערשטאַנען, ווער דאָס האָט אויסגערופען און אַלע האָבען געפיהלט, דאָס דער אויסרוף בעדייט, אַז ר' נחמן האַלט שוין אַזוי שלעכט, אַז מרדכי-המן האָט פערלוירען יעדען אָבשיי צו איהם און וויל לפני כל עם ועדה דערנידעריגען איהם און פערנעהמען זיין אָרט. די בעלי-הבתים זענען געווען שטאַרק אויפגעבראַכט אויף דעם נייעם גביר פאַר זיין חוצפה, נאָר אַריינמישען זיך אין דעם ענין האָט קיינער נישט געוואַגט. ווען צוויי לייבען ראַנגלען זיך, דאַרף מען שטעהן פון דער וויטען און נישט מישען זיך.

ביי ר' נחמנ'ען אויפ'ן פנים האָט זיך בעוויזען אַ קרענקליכער שמייכעל. ער האַט דערפיהלט דעם קלאַפּ, וואָס ער האָט בעקומען פון זיין געגנער, נאָר ער האָט נישט געוואָלט זיך אונטערגעבען און האָט שטיל אַרויסגערעדט:

—זעקס גילדון...

—צעהן גילדון!—האָט אויסגעשריען מרדכי-המן.

ר' נחמן איז בלייך געוואָרען: צעהן גילדען איז פאַר איהם שוין געווען אַ וויכטיגע מטבע. נאָר ער האָט עס נישט אַרויסגעוויזען און ווידער מוסיף געווען אַ גילדען:

—עלף...

—פופצעהן גילדון!

און עס איז אַוועק אַ שטייגעניש. ר' נחמן האָט מוסיף געווען צו איין גילדען, און מרדכי-המן צו פיער. ר' נחמן האָט געפיהלט, אַז ער איז צו-ווייט פערקראָכען, אַז ער איז נישט אימשטאַנד צו בעצאָהלען דעם אָנגעבאָטענעם סכום, נאָר ער האָט

פּשוט נישט געקאָנט אָבשטעלען זיך. עס איז געווען העכער פון זיינע כּחות, אָבגעבען דעם געגנער, דעם עם הארץ און חצוף, אַ כּבוד, וועלכען ער האָט פופציג יאָהר געהאַלטען. און ער האָט מוסיף און מוסיף געווען.

—הונדערט גילדון!

ר׳ נחמן האָט שוין לאַנג פערלוירען דעם באָדען אונטער די פיס, ער איז געווען בלייך, ווי קאַלך, און געהאַלטען ביי חלש׳ן. נאָר די ליפּען האָבען, געגען זיין ווילען, אַרויסגערעדט:

—הונדערט מיט איין גילדון...

אין שול איז געווען אַן׳אימה׳דיגע שטילקייט. אַלע האָבען פערשטאַנען, אַז ר׳ נחמן, אָנבאָטענדיג ביז איבער הונדערט גילדען, איז זיך מוסר נפש. און, אויף וויפיעל עס איז געשטיגען דאָס מיטגעפיהל צום אַלטען געפאַלענעם גביר, אויף אַזוי פיעל איז געוואַקסען די אויפרעגונג געגען דעם אויפגעקומענעם עושר פאַר זיין חוצפּה און אכזריות. מען האָט געשוויגען, אָבער די מאָס איז געווען איבערפולט. ס׳וואָלט גענוג געווען נאָר איין טראָפּען, אַז די אַלגעמיינע אויפרעגונג זאָל אויסברעכען אין צאָרנדיגע קולות און זידלערייען געגען מרדכי-המן׳ען.

מרדכי-המן האָט זיך ווייניג גערעכענט מיט דער אַלגעמיינער שטימונג. ווי נאָר ר׳ נחמן האָט אַרויסגעזאָגט: „הונדערט מיט איין גילדון״, האָט ער זיך אַ ריס-געטון פון אָרט, אַרויפגעלאָפען אויף דער בימה, אַ פּאַטש געגעבען איבער׳ן טיש און אויסגעשריען:

—רבותי! איך בין מוסר ומודיע, אַז ר׳ נחמן האָט נישט געטאָרט אָנבאָטען אַזאַ סכום, ווייל ער איז נישט ביכולת איהם מסלק צו זיין!

אַזאַ בעליידיגונג דעם אַלטען חשוב׳ן ר׳ נחמן האָט די שול נישט געקאָנט דערליידען. דער עולם איז אויפגעשפּרונגען פון די ערטער, אַ לאָז-געטון זיך צו דער בימה, און עס האָט אויסגעבראָכען אַ שטורם פון געשרייען:

—דאָס איז אַ חוצפּה!

—שפיכת דמים!

—גראָבער יונג!

—אכזר!

מרדכי-המן איז ביי זיך נישט אַראָבגעפאַלען. ער האָט עטליכע מאָל אַ פאַטש-געטון איבער'ן טיש און אויסגעשריען:

—זאָל ר' נחמן אַליין זאָגען, אויב ער איז אימשטאַנד מאָרגען צו בעצאָהלען הונדערט גילדען? אויב ער זאָגט עס צו, טרעט איך באַלד אָב און לאָז פאַר איהם „פתיחת נעילה".

אין שול איז ווידער געוואָרען טויט-שטיל. אַלע בליקען האָבען זיך געווענדט צו ר' נחמנ'ען.

דערהערענדיג מרדכי-המנ'ס אויסרוף, האָט ר' נחמן זיך האַסטיג אויפגעהויבען און געוואָלט עטוואָס זאָגען. נאָר מיט אַמאָל איז ביי איהם איבער'ן פנים דורכגעלאָפען אַ צוק, דער קאָפּ האָט זיך נידריג אָנגעבויגען און ער אַליין האָט זיך אָהנ־מעכטיג אַראָבגעלאָזט אויפ'ן באַנק און געבליבען זיצען מיט אַנ'-אַראָבגעהאנגענעם קאָפּ, ווי אַ בעזיגטער און אַ פער'משפט'ער.

מרדכי-המן איז געשטאַנען אויף דער בימה אַ שטאָלצער, מיט אַ פערר־סענעם קאָפּ. ער האָט בעפעהלעריש אַ זאָג-געטון דעם שמש:

—רוף־אויס, אַז „פתיחת נעילה" איז געבליבען פאַר ר' מרדכי בענצעס פאַר הונדערט גילדון.

ר' נחמנ'ס ווייב, שפרה-דבורה, וועלכע האָט אין דער ווייבערשער שול געהאַט אַ שטאָדט אין מזרח, נעבען פענסטערל אין דער מאַנסבילשער שול, האָט פון דער ערשטער מינוט אָן זיך אַריינגעצויגען אינ'ם. געראַנגעל צווישען איהר מאַן מיט מרדכי-המנ'ען. זי האָט איבערגעלעבט די זעלבע געפיהלען, וואָס ר' נחמן, האָט גוט געוואוסט, אַז ער טאָר נישט אָנבאָטען קיין גרויסען סכום. און פונדעסטוועגען האָט זי געציטערט, ער זאָל נישט אַנטשוויגען ווערען און נישט איבערלאָזען „פתיחת נעילה" פאַר'ן געגנער. יעדעס מאָל, ווען ר' נחמן פלעגט אָנבאָטען אַ גילדען, האָט זי צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, ווי זי וואָלט געבען אויף דעם

איהר הסכמה און נעהמען אויף זיך אַ טייל פון דער פּעראַנט-וואָרטליכקייט.

ווען מרדכי-המן האָט געמאַכט דעם לעצטען אָנפאַל און ר׳ נחמן האָט זיך אַראָבגעלאָזט אויף דער באַנק אַ נידערגעשלאָגענער און אַ בעזיגטער, איז שפרה-דבורה געבליבען שטעהן אַנ׳-ערשיטערטע. נאָר זי איז גלייך געקומען צו זיך, אָבגעקעהרט זיך פון פענסטערל און געשווינד אָנגעהויבען אַראָבנעהמען פון זיך די צירונג: דאָס אויסגעזעצטע מיט דימענטען שטערן-טיכעל, דעם גאָלדענעם ציטער-פעדער, די לאַנגע, דריי-גאָרנדיגע רובינען-אויירינגלעך און, לסוף, דעם פּערמואַר מיט די אַכט שניר גרויסע, געצעהלטע פּעריל. זי האָט עס אַלץ פערבונדען אין אַ טיכעל און, אַרויסרוקענדיג דעם קאָפּ פון פענסטערל, האָט זי אויסגערופען:

—מיין גאַנץ צירונג גיב איך אָב פאַר מיין מאַנ׳ס „פּתיחת נעילה״!

און האָט אַ וואָרף געטון אויפ׳ן טיש פון בימה דאָס טיכעל מיט׳ן צירונג.

דער עולם אין שול האָט אין אָנהויב נישט פערשטאַנען, וואָס דאָ איז פּאָרגעקומען. נאָר אויף דער בימה איז אַרויף אַ יונגערמאַן און האָט אויסגעשריען:

—ר׳ נחמנ׳ס ווייב האָט געשענקט פאַר איהר מאַנ׳ס „פּתיחת נעילה״ איהר גאַנץ צירונג!

און, פונאַנדערבינדענדיג דאָס טיכעל, האָט ער געוויזען דעם עולם דאָס צירונג.

דער עולם איז געווען איבעראַשט און ענטציקט. ביי אַלעמען איז ווי אַ שטיין אַראָב פון האַרצען. עס האָבען זיך דער-הערט אויסגעשרייען פון פרייד פאַר ר׳ נחמנ׳ען און פון נקמה איבער מרדכי-המנ׳ען. מרדכי-המן, אַ מטושטוש׳ער, האָט אַרויס-געמורמעלט:

—אויב אַזוי, איז אַנ׳אַנדער זאַך... טרעט איך אָב ר׳ נחמנ׳ען דעם „פּתיחת נעילה״...

נאָר מען האָט זיך שוין נישט געוויטיגט אין זיין אָבזאָג.

אויף מאָרגען נאָך יום-כפור איז וועגען דעם ענין געווען אַנ׳אסיפה. די פערזאַמעלטע בעלי-בתים האָבען איינגעפונען, אַז דאָס צירונג איז ווערט צעהן מאָל מעהר, ווי הונדערט גילדען און האָבען פאָרגעלעגט אומקעהרען ר׳ נחמנ׳ס ווייב איהר רייכען געשאַנק. נאָר זי האָט זיך אָבגעזאָגט עס צוריקצונעהמען: דאָס, וואָס איז געשענקט אויף אַ דבר-מצוה, נעהמט מען נישט צוריק. דעמאָלט האָט די אסיפה אָנגענומען אַ החלטה, אַז, כל-זמן ר׳ נחמן וועט לעבען, זאָל „פתיחת נעילה" געהערען צו איהם אָהן אַ שום געצאָהלט, און אַז דאָס צירונג זאָל מען נישט פערקויפען, נאָר מען זאָל מיט די פעריל, דימענטען און רובינען אויסהעפטען אויפשריפטען און בעצירונגען אויף אַ פרוכת. און דאָס פרוכת זאָל מען אויפהענגען אויפ׳ן אָרון-קודש בלויז יום-כפור צו נעילה. די גאַנצע מעשה מיט׳ן געשאַנק פונ׳ם צירונג, ווי אויך די החלטה פון דער אסיפה זענען געווען פערשריבען „בעט ברזל ועופרת" אין פנקס, כדי דאָס זאָל פערבלייבען לדורי דורות. דער פנקס איז פערברענט געוואָרען, נאָר דער פרוכת איז גאַנץ געבליבען.

ב.

ברײנע די שמש׳טע איז געבוירען געוואָרען און אָבגעלעבט דאָס גאַנצע לעבען אויפ׳ן שול-הויף, אין אַ קליין הייזעלע, וואָס האָט אָנגעהערט צום שמש. ברײנעס פאָטער איז געווען אַ שמש אין דער אַלטער שול און, ווען ער איז געשטאָרבען, האָט זיין אָרט פערנומען ברײנעס מאַן. זי אַליין איז געווען אַ שמש׳טע אין עזרת-נשים.

ברײנע איז געווען אַ שטילע און גאָטספּורכטיגע אשה. זי האָט געוואוסט אויסווענדיג פיעל שענע תחנות און האָט זיי געזאָגט מיט אַזאַ הארציגקייט, אַז, ווער עס האָט זיי צוגעהערט, האָט געמוזט וויינען. זי האָט אויך געוואוסט פיעל פרומע מעשיות. און, איבערהויפט, אַלע מעשיות, וואָס האָבען געהאַט אַ

שייכות צו דער אַלטער שול. זי האָט געוואוסט, אַז די שול איז נישט קיין געבויטע, נאָר אַ געפונענע, אַנ'אויסגעגראָבענע פון אונטער דער ערד. ווען מען האָט זי געפונען, איז אין איהר געזעסען אַנ'אַלטער מאַן מיט אַ לאַנגער באָרד און געלערנט. געווען איז עס אליהו הנביא. געוואוסט האָט זי, אַז די שול האָט נישט מורא-פאַר פייער: וויפיל שריפות עס זענען געווען אין שטעדטיל, האָט זי זיך קיינמאָל נישט אָנגעצונדען. געוואוסט האָט זי די צייט, ווען מתים קומען אין שול דאַוונען און ווען מלאכים זאָגען דאָרט שירה. געקוקט האָט זי אויף דער שול, ווי אויף דאָס העכסטע הייליגטום, נאָך גאָט און דער הייליגער תורה. זי האָט געוואוסט, אַז דער בית-המקדוש איז געווען זעהר שען, נאָר זי האָט זיך נישט געקאָנט פאָרשטעלען, ער זאָל זיין שענער פאַר דער אַלטער הילצערנער שול.

ברײַנע האָט ליב געהאַט די שול מיט אַ טיפער, האַרציגער ליעבע. פאַר איהר איז די שול געווען, ווי אַ לעבעדיג בעשעפעניש, וואָס האָט זיינע געפיהלען, קאָן ליעב און פיינד האָבען, בעוויליגען אָדער ברוגז זיין. אָבגעבענדיג דער שול איהר מיה און ליעבשאַפט, איז ברײַנע זיכער געווען, אַז זי, ברײַנע, איז אויך ליעב און נאָהנט דער שול. קיין קדיש האָט זי נישט געהאַט, (נאָר איין אויסגעגעבענע טאָכטער), אָבער זי האָט געהאָפט, אַז די שול וועט זיין פאַר איהר אַ מליץ יושר און בעזאָרגען פון איהרטוועגען אַנ'אָרט אין ליכטיגען גן־עדן. ווען ברײַנעס מאַן, ישראל דער שמש, איז געשטאָרבען, האָט זי איהם אָנגעזאָגט, ער זאָל דאָרט, אויפ'ן עולם-האמת, דערצעהלען, אַז זי האָט דאָס גאַנצע לעבען אָבגעגעבען דער הייליגער שול...

אַלטע לייט האָבען נישט געדענקט אַזאַ טרוקענעם און בייזען הערבסט, ווי אינ'ם יאָהר פון דער גרויסער שריפה. דעם גאַנצען חודש אלול איז דער הימעל געווען פערכמורעט מיט גרויע וואָלקענס, נאָר קיין איין טראָפּען רעגען איז נישט געפאַלען. דערפאַר האָבען געבלאָזען שטאַרקע ווינטען. איבערהויפּט איז דאָס וועטער געווען אַ שטורמדיגס ערב יום-כפור. דער ווינט

האָט פּשוט געוואָרפען מענשען פון די פיס, און מיט גרויס מיה האָט מען זיך געקאָנט דערקלייבען צום שול. ווען דער חזן האָט געזאָגט „כל-נדרי״, איז זיין קול פערהילכט געווען דורך דעם ווילדען פייפעניש פון ווינט דרויסען.

ווי נאָר דער חזן האָט געענדיגט „כל-נדרי״, האָט זיך פון גאַס דערהערט אַ האַרצרייסענדער געשריי: „עס ברענט! ראַטעוועט!״ צוגלייך מיט דעם האָט אין די פענסטער פון שול אַ בלענד-געטון דער פלאַם פון אַ נאָהענטער שרפה. דער עולם האָט זיך אַ לאָז געטון אַרויס פון שול און דערזעהן, אַז אויפ׳ן דריטען הויף ברענט אַ שפייכלער מיט היי. דער שפייכלער האָט פאָרגעשטעלט מיט זיך אַ גרויסען פייער-שייטער, וועלכען דער שטורם-ווינט האָט געריסען אין אַלע זייטען, פונאַנדערטראָגענדיג איבער׳ן שטעדטיל מיליאָסען פונקען און גאַנצע שטיקער פייער. באַלד האָבען זיך אָנגעכאַפּט אַרום און אַרום, אין די נאָהנטע און ווייטע גאַסען, פיעל הייזער.

מיט געשרייען און יללות זענען זיך צולאָפען די מתפללים איבער׳ן שטעדטיל, יעדערער צו זיין הויז, ראַטעווען די קינדער און דאָס ביסעל האָב-און-גוטס.

ברײנע איז אַרויסגעלאָפען פון שול צוזאַמען מיט אַלעמען און אַ וואָרף-געטון זיך צו איהר הייזעל, וואָס איז געווען נעהנטער צו דער שרפה, ווי די שול. זי האָט גענומען ראַטעווען דאָס בעטגעוואַנד. געמאַכט אַ גרויסען פּאַק און אַרויסגעטראָגען פון שטוב. וועגען דער שול האָט ברײנע אין דער ערשטער מינוט אפילו נישט אַ טראַכט געטון: די שול ברענט דאָך נישט, קאָן נישט ברענען. ברײנע איז אַזוי זיכער געווען אין דעם, דאָס זי האָט זיך געקליבען אַריבערטראָגען איהרע הויז-זאַכען אין שול. נאָר, ווען זי איז אַרויס פון שטוב מיט׳ן פּאַק בעט-געוואַנד, האָט זי דערזעהן, אַז די ווענד פון שול רויכערן זיך, אַז די שינדלען פונ׳ם דאַך האָבען זיך אָנגעכאַפּט און פון אונטער דאַך שלאָגט אַרויס אַ געדיכטער רויך. אַ סימן, אַז אויפ׳ן בוידעם האָבען זיך אָנגעכאַפּט די בערג שמות, וועלכע זענען דאָרט געלעגען.

ברײַנע איז געבליבען שטעהן אויפ'ן אָרט אַנ'ערשיטערטע, און נישט געגלויבט די אייגענע אויגען. ווי אַזוי קאָן דער פייער האָבען אַ שליטה איבער דער שול? אַ היבשע ווײַלע איז זי געשטאַנען, ווי אַ פערגליווערטע, קוקענדיג מיט ברייט-פונאַנדערגעעפענטע אויגען אויף דער שול. מיט אַמאָל האָט זי האַסטיג אַ וואָרף-געטון דעם פאַק בעט-געוואַנד, אויסגעשפּרייט די הענד און מיט אַ קול פון העכסטער פערצווייפלונג, גענומען שרייען!

—די שול ברענט! גוואַלד, יודען, ראַטעוועט! די שול ברענט!

אויף איהר געשריי האָבען זיך אָבגערופען עטליכע ישיבה-בחורים און אַ פּרוש, וועלכער האָט געלערנט אין שול. זיי האָבען געוואָלט אַרײַנלויפען אין שול ראַטעווען די ספרים. נאָר, ווי זיי האָבען געעפענט די טיר, האָט פון דאָרט אַ שפּאַר געטון אַ געדיכטער, שטיקענדער רויך, און זיי זענען אָבגעשפּרונגען צוריק. איינער פון זיי האָט זיך אָבגערופען:

—פערפאַלען! מען וועט שוין די שול נישט אָבראַטעוועו!

ברײַנע איז נאָך אַלץ געשטאַנען אַנטקעגען שול. זי האָט נאָך אַלץ נישט פערשטאַנען, וואָס דאָ קומט פאָר. איהר מח האָט נישט געקאָנט אַרומנעמען דעם גאַנצען אומגליק, וואָס האָט דאָ געטראָפען און וועלכער האָט זיך איהר פאָרגעשטעלט שרעקליכער, איידער דער חורבן בית-המקדש. וואָס וועט זיין, ווען די שול וועט פערברענט ווערען? ווי וועט דאָס שטעדטיל און אפילו די גאַנצע וועלט קאָנען האָבען אַ תקומה? און זי, ברײַנע? וואָס וועט זיין מיט איהר? ווי וועט זי קאָנען לעבען און אָטעמען אָהן דער שוהל?

און מיט אַמאָל איז פאַר איהר קלאָר געוואָרען, אַז דאָס אונמעגליכסטע איז פאָרגעקומען. די הייליגע שול, וועלכע איז מיט הונדערטער יאָהרען צוריק געפונען געוואָרען אַ געבויטע און אויף וועלכער דער פייער האָט די גאַנצע צייט נישט געהאַט קיין שליטה, ברענט איצט, ווי אַ געוועהנליכער הילצערנער בנין. און אין אַ ווײַלע אַרום וועט פון דער שול בלייבען בלויז אַ באַרג גליהענדע קוילען און אַש.

ברײנע האָט דערפֿיהלט, ווי אַ הײסער שטראָם האָט זיך צעגאָסען איבער איהר אַ גאַנצען לײב. אין האַרצען האָט אויפֿ-געפֿלאַמט אַ געפֿיהל פֿון התלהבות און מסירת נפש. און, נישט געדענקענדיג זיך, האָט זי אויסגעשריען:

—אַז די שול ברענט, וויל איך אויך ברענען!!

און זי האָט זיך אַ וואָרף געטון פֿאָראויס, דורך דעם שטיקענדען רויך, וועלכער האָט קוילענווייז אַרויסגעשלאָגען פֿון שול-טיר, און איז אַרײנגעלאָפֿען אין דער ברענענדער שול...

די שול האָט אָבער פֿאָרט נישט אָבגעברענט. בשעת די שרפה האָט זיך שטאַרק פֿונאַנדערגעפֿלאַקערט און אַרומגעכאַפּט אַ האַלב שטעדטיל, האָט מיט אַמאָל אַ גאָס געטון אַ שלאַקס רע-גען, אַ מבול, וועלכער האָט אין עטליכע מינוטען פֿערלאָשען די גאַנצע שרפה. אין שול האָט אָבגעברענט דער דאַך און עס זע-נען פֿון דרויסען אַרומגעברענט געוואָרען די ווענד. אינעווייניג אָבער איז אַלץ געבליבען גאַנץ.

ווען דער עולם האָט זיך אַ ביסעל בערוהיגט און מען איז אַרײן אין שול, האָט מען דאָרט געפֿונען ברײנע׳ן אַ דערשטיקטע פֿון רויך. זי איז געלעגען אויף דער ערד מיט אויסגעשפּרייטע הענד צום אָרון-קודש. מען האָט זי פֿעררעכענט פֿאַר אַ קדושה, וועלכע איז אומגעקומען על קדוש-השם, און מקבר געווען זי מיט גרויס כבוד.

כדי צו פֿעראייביגען איהר אָנדענקען, האָט מען פֿון איהר ראַצעמאָרענעם קלייד אויפֿגענייט אַ פּרוכת, וועלכען מען הענגט אויף עד היום נאָר יום-כפור.